

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

Т.М. Знамеровська

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: *дебіторська заборгованість, покупці та замовники, резерв сумнівних боргів.*

Анотація. *Розглядаються методи визначення резерву сумнівних боргів, порядок його формування та відображення в бухгалтерському обліку. Запропоновано порядок обліку розрахунків дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, щодо якої було відстрочено виконання зобов'язань за договорами.*

Вступ. На сьогодні одним з найбільш складних і суперечливих питань українського обліку є облік дебіторської заборгованості, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. Все це вимагає дослідження дієвості бухгалтерського обліку і контролю за дотриманням платіжної дисципліни економічними агентами, причин незабезпечення ними своєчасних і повних розрахунків.

Аналіз останніх досліджень. Загальні положення методології й організації обліку та контролю розрахунків висвітлено у працях деяких зарубіжних авторів, серед яких А. Велш Глен, Г. Деніел Шорт, Б. Нідлз, Я.В. Соколов, Е.С. Хендріксен, Л.І. Хоружій; вітчизняних вчених, серед яких М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Кузьмінський, М.Ф. Огічук, Л.К. Сук, В.О. Шевчук та інші науковці. Проте в аграрному секторі економіки дану проблему лише розпочинають досліджувати М.Я. Дем'яненко, Г.Г. Кірейцев. Але з багатьох об'єктивних причин вчені-економісти не могли передбачити тих факторів, які сьогодні впливають на розвиток економіки і бухгалтерського обліку в Україні. Сучасні умови господарювання вимагають вирішення цілого ряду нерозв'язаних облікових проблем. Зокрема, це є питання обліку дебіторської заборгованості, теоретичні і методичні аспекти відображення заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку; невідомість обліку простроченої і безнадійної заборгованості.

Мета статті полягає в розробці порядку обліку розрахунків дебіторської заборгованості щодо якої було відстрочено виконання зобов'язань за договорами.

Результати досліджень. Важливим питанням обліку дебіторської заборгованості є її оцінка. Методи оцінки дебіторської заборгованості в Україні визначені П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" і передбачають її відображення у балансі за чистою реалізаційною вартістю (за вирахуванням резерву сумнівних боргів).

Однак, одним з недоліків організації розрахунків в аграрних підприємствах є те, що в них не формується резерв сумнівних боргів, хоча в П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" передбачено, що дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги відображається в балансі за чистою реалізаційною вартістю, яка розраховується як різниця первісної вартості дебіторської заборгованості та суми резерву сумнівних боргів. Відповідно до П(С)БО 10, сума резерву сумнівних боргів визначається за трьома варіантами:

- виходячи із платоспроможності окремих дебіторів;
- виходячи із питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати;
- на основі класифікації дебіторської заборгованості.

На думку А. Козоріз, найдоцільнішим є метод створення резерву сумнівних боргів, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів. Він передбачає аналіз платоспроможності за попередні періоди кожного з дебіторів підприємства. За таким методом сума резерву сумнівних боргів визначається з урахуванням відсотка безнадійної заборгованості щодо оплати дебіторської заборгованості кожним дебітором за періоди та суми дебіторської заборгованості за звітний період [1, с. 156].

В ході дослідження Н.А. Канцедал запевняє, що найбільш зручним для облікових цілей є метод визначення величини резерву сумнівних боргів на основі класифікації дебіторської заборгованості. Зважаючи на те, що резерв сумнівних боргів є прогнозованою величиною, яка підлягає відображенню в обліку з подальшим її коригуванням, спростовує необхідність виконання складних розрахунків щодо обчислення коефіцієнта сумнівності. У цьому напрямку пропонується використовувати метод припущення щодо відсотку сумнівних боргів за кожною класифікаційною групою [2, с. 22].

М.Ф. Огічук відмічає, що розглянуті методи визначення резерву сумнівних боргів мають свої недоліки та переваги:

- оцінка резерву методом класифікації дебіторської заборгованості хоч і досить складна у технічному виконанні, але ґрунтується на фактичних даних підприємства;
- оцінка резерву, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, навпаки ґрунтується на аналізі платоспроможності конкретних дебіторів станом на дату балансу, що в цілому викликає до них більшу довіру [3, с. 558].

Отже, вибір методу формування резерву сумнівних боргів має залежати від принципів, яким віддає перевагу підприємство, виходячи із стратегічних цілей діяльності: обачності (більш точна оцінка дебіторської заборгованості) або відповідності (більш точна оцінка очікуваних збитків).

Для досягнення достовірності оцінки на дату балансу дебіторської заборгованості та суми майбутніх можливих втрат від несплати виставлених рахунків підприємство може сформувати резерв за даними балансу і звіту про фінансові результати, дослідити різниці, які при цьому виникають, та спробувати досягти компромісу між оцінками активів і збитків.

Незалежно від обраного методу формування резерву сумнівних боргів його сума відноситься на інші витрати операційної діяльності. Фактично сума нарахованого резерву за своїм економічним змістом не

належить до витрат, а є вирахуванням з доходу на суму несвоєчасно оплачених покупцями рахунків, який визнається одночасно із визнанням дебіторської заборгованості. Інші коригування доходу - сума наданих покупцям знижок після дати реалізації, вартість повернення покупцями продукції та товарів за Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій необхідно відображувати як коригування.

К.С. Сурніна пропонує для удосконалення обліку безнадійної заборгованості змінити назву рахунку 38 з "Резерву сумнівних боргів" на "Коригування на сумнівні борги" [4, с.14]

У п. 14 П(С)БО 15 "Дохід" [5] йдеться про те, що визначений дохід (виручка від реалізації) продукції (товарів, робіт, послуг) не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства згідно з П(С)БО 10 [6].

Незрозуміло, чому такий виняток зроблено для сумнівної дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги). Витрати на формування резерву, на наш погляд, не можна вважати такими, що були здійснені для отримання доходів від реалізації. Їх можна пов'язати з доходами певного періоду, що суперечить п. 7 П(С)БО 16 "Витрати", який визначає зміст витрат періоду [7]. Отже, використання такого підходу є надмірним слідуванням принципу обачності і суперечить економічному змісту відображеної операції.

Відповідно до вимог П(С)БО 10, дебіторська заборгованість відображається при передачі права власності на товар при його реалізації на умовах відстрочення оплати [6]. Відвантаження його покупцю відбувається після підписання угоди купівлі-продажу і підставі складених первинних документів, які підтверджують факт передачі товарів іншим власникам. Одночасно в бухгалтерському обліку здійснюється запис Дебет 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» і Кредит 70 «Дохід від реалізації», який свідчить про визнання доходу від реалізації товарів (робіт, послуг). Таке бухгалтерське проведення відображається відповідно до вимог принципу нарахування доходів і витрат, який передбачає їх відображення у момент виникнення, незалежно від факту надходження грошових коштів [6, п. 18].

Більшість науковців вважають, що стан розробки теорії щодо визначення доходів у бухгалтерському обліку є сформованим. Однак, О.М. Кияшко [8, с. 193] вважає, що зазначений факт викликає сумнів, оскільки співставлення підходів до визначення поняття доходу і його відображення у бухгалтерському обліку згідно з принципом нарахування суперечать один одному.

Якщо принцип нарахування доходів і витрат допускає відображення доходу в обліку і фінансовій звітності незалежно від надходження грошових коштів, то тлумачення поняття "дохід - збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до збільшення власного капіталу". Відвантаження товарів на умовах наступної оплати, що витікає у дебіторську заборгованість і відображення її в обліку не гарантує отримання "економічних вигод у вигляді надходження активів...". Підприємство не може відобразити дохід від реалізації, оскільки отримання "економічних вигод" через нормативно-правові колізії є достатньо сумнівним фактом. Тому, на думку автора, доцільно розмежувати отриманий дохід від реалізації товарів (робіт, послуг) з фактом реалізації. Для цього О.М. Кияшко пропонує ввести у Плані рахунків бухгалтерського обліку субрахунок 706 "Реалізація" [8, с.194].

К.С. Сурніна [4, с.15] до сучасного рахунку 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" пропонує ввести субрахунок 363 "Розрахунки за відстроченими платежами", на якому слід обліковувати розрахунки за тією дебіторською заборгованістю по товарах, роботах, послугах, за якою було відстрочено виконання зобов'язань за договорами.

Ми погоджуємось з думкою авторів і пропонуємо бухгалтерські записи з відображенням реалізації товарів на умовах відстрочення оплати (табл. 1).

Таблиця 1. Бухгалтерські записи з відображення реалізації товарів на умовах відстрочення оплати

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума
1. Реалізовано товар з відстрочкою оплати	363	706	Сума з ПДВ
2. Списано собівартість реалізованих товарів	902	28	Собівартість
3. Отримано грошові кошти від покупців	311, 301	363	Сума з ПДВ
4. Визнано дохід від реалізації товарів	706	702	Сума з ПДВ
5. Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	702	641	Сума ПДВ

Висновки. Вибір методу формування резерву сумнівних боргів має залежати від принципів, яким віддає перевагу підприємство, виходячи із стратегічних цілей діяльності: обачності (більш точна оцінка дебіторської заборгованості) або відповідності (більш точна оцінка очікуваних збитків).

Фактично сума нарахованого резерву за своїм економічним змістом не належить до витрат, а є вирахуванням з доходу на суму несвоєчасно оплачених покупцями рахунків, який визнається одночасно із визнанням дебіторської заборгованості. Інші коригування доходу - сума наданих покупцям знижок після дати реалізації, вартість повернення покупцями продукції та товарів за Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій необхідно відображувати як коригування.

Для обліку розрахунків за дебіторською заборгованістю по товарах, роботах, послугах, за якою було відстрочено виконання зобов'язань за договорами пропонуємо ввести до сучасного рахунку 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками", субрахунок 363 "Розрахунки за відстроченими платежами" та до рахунку 70 "Доходи від реалізації", субрахунок 706 "Доходи за відстроченими платежами". Слід зауважити, що це надасть можливість: по-перше, здійснювати ефективний контроль за дебіторською заборгованістю; по-друге, чітко окреслити суми тієї заборгованості, за якою слід нараховувати резерв сумнівних боргів.

Подальші дослідження будуть спрямовані на більш поглиблене вивчення практичних аспектів обліку простроченої і безнадійної заборгованості.

Література

1. Козоріз А. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками і покупцями в аграрних підприємствах / А. Козоріз // Матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції 20-22 січня 2010 року: Актуальні питання сучасної економіки. Частина III.: Розділ 3. Актуальні питання становлення бухгалтерського обліку в Україні
2. Канцедал Н.А. Облік розрахунків з підприємницької діяльності сільськогосподарських формувань: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Н.А. Канцедал. – К.: "Інститут аграрної економіки" Української академії аграрних наук, 2006.- 28 с.
3. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: [підручн.] / [М.Ф.Огічук, В.Я.Плаксінко, М.І. Беленкова та ін.]; за ред. проф. М.Ф.Огічука. - [5-те вид., перероб. і допов.]. – К.: Алерта, 2009. – 1056 с.
4. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит / К.С. Сурніна. – Луганськ, 2007.- 22 с.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Доход". Затв. Наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 року № 290 // Все про бухгалтерський облік. – 2003. - № 5. – С. 75-81. - (Нормативний документ Міністерства фінансів України. Положення).
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість". Затв. Наказом Міністерства фінансів України від 08 жовтня 1999 року № 237 // Все про бухгалтерський облік. – 2003. - №14. – С. 55-61. - (Нормативний документ Міністерства фінансів України. Положення).
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати". Затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 року № 318 // Все про бухгалтерський облік. – 2003. - № 5. – С. 81-86. - (Нормативний документ Міністерства фінансів України. Положення).
8. Кияшко О.М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства / О.М. Кияшко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - № 3(93). – С. 190-196

Знамеровская Т.Н. Методические аспекты учета расчетов с покупателями и заказчиками

Аннотация. *Рассматриваются методы определения резерва сомнительных долгов, порядок его формирования и отражения в бухгалтерском учете. Предложен порядок учета расчетов дебиторской задолженности по товарам, работам, услугам, относительно которой было отсрочено выполнение обязательств по договорам.*

Ключевые слова: *дебиторская задолженность, покупатели и заказчики, резерв сомнительных долгов.*

Znamerovskaya T.N. Methodological aspects of accounting of calculations with buyers and customers

Summary. *The methods of determining the reserve for doubtful debts, the procedure of its formation and record-keeping are considered. The order of accounting of calculations of accounts receivable for goods, works, services concerning the implementation of obligations under contracts is proposed.*

Keywords: *accounts receivable, buyers and customers, reserve for doubtful debts.*